

KNJIGA OPĆENA, MATICA CRIKVENA – STARA MATIČNA KNJIGA ŽUPE KUČIĆE-VINIŠĆE, DJELO ŽUPNIKA GLAGOLJAŠA

Slavko KOVAČIĆ, Split

Knjiga općena najstarija je sačuvana matična knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih iz seoskih župa Splitske nadbiskupije. Jedina je iz toga dijela Dalmacije, u kojoj je nešto pisano i glagoljskim pismom, makar se to svodi na glagoljicom napisane brojke dviju godina pri vrhu dviju stranica. Sve ostalo što su u njoj pisali župnici glagoljaši od 15. srpnja 1636. do 17. prosinca 1747. pisano je hrvatskom ćirilicom srednjodalmatinskoga tipa, što je u skladu s pisarskom tradicijom toga dijela Hrvatske, kojoj su glagoljaški svećenici najdulje ostali vjerni, u službenom dopisivanju čak do tridesetih godina 19. stoljeća.

Ovdje je ta knjiga predmetom povijesnoga, a ne filološkoga proučavanja. Stoga se uz materijalni opis i sažet prikaz njezina sadržaja pozornost posvećuje ondašnjim povijesnim prilikama opće i crkvene naravi, a posebno biografijama onih župnika glagoljaša, čije je ona djelo.

Ključne riječi: župne matične knjige, župa Kučiće-Vinišće, Splitska nadbiskupija, svećenici glagoljaši, glagoljica, hrvatska ćirilica, starohrvatska župa Primorje, vladavina turska i mletačka, ustanak Primoraca protiv turske vlasti g. 1646.

Sve su župe Splitske nadbiskupije u široj omiškoj okolini bile glagoljaške, bilo da su nekoć pripadale Poljicima, bilo susjednom Primorju i Radobilji. To se sa svom sigurnošću može tvrditi za cijelo razdoblje iz kojega o njima postoje podaci u sačuvanim i poznatim povijesnim vrelima, a to znači od druge polovice 16. pa sve do 20. stoljeća. Razložito je pretpostaviti da su i više stoljeća prije toga bile glagoljaške. Sama činjenica da su one pod turskom vlašću u 16. i 17. stoljeću i sve do novijih vremena bile i ostale najčvršćim uporištem i rasadištem svećenika glagoljaša i glagoljaštva u spomenutoj nadbiskupiji i općenito u srednjoj Dalmaciji, opravdava zaključak o njihovim prastarim glagoljaškim korijenima.¹

¹ Usp. KOVAČIĆ 1993: 449-450.

Jedno od najvažnijih svjedočanstava o glagoljašima iz prošlih stoljeća, o njihovu životu i djelovanju u tim župama pružaju starije matične knjige, djelo njihovih ruku, u kojima su matični upisi o rođenima i krštenima, vjenčanima i umrlima, a u više slučajeva i popisi crkvene zemlje, nerijetko još i razni njihovi zapisi o spomena vrijednim događajima. Samo što ih je iz starijega razdoblja malo sačuvano.

Ovdje je riječ o staroj matičnoj knjizi župe Kučiće-Vinišće, smještene u najbližemu omiškom zaleđu, koja je u predturskome razdoblju pripadala srednjovjekovnoj župi-knežiji Primorje, a potom i istoimenoj turskoj nahiji.² Tim je dvama selima i pod turskom vlašću upravljao vlastiti knez iz roda Srdanovića, jednoga od najuglednijih izdanaka staroga primorskoga plemstva. Niz od petnaest sačuvanih pisama kneza Marka Srdanovića omiškim providurima iz godina 1635.-1643. svjedoči da su gospodarske i druge veze sela Kučića s gradićem Omišem, unatoč pripadnosti različitim državama, bile uvijek vrlo žive.³ Poslije odmicanja turske granice dalje od mora, za mletačke vladavine, to je područje bilo pod upravom omiškoga providura, u nekim poslovima njemu podređenih nadintendantâ i serdara kojima je od kraja 17. st. sjedište bilo na Dvarima (danas Zadvarje). Sjedište je gore spomenute crkvene župe bilo u crkvi sv. Luke u Kučićima, podignutoj prije turske vladavine, u srednjemu vijeku, kad je sagrađena i područna sv. Marije u Vinišćima (danas Svinišće).⁴

Jedinu do danas sačuvanu matičnu knjigu te župe, vođenu po obrascu propisanom u *Rimskom obredniku*,⁵ započeo je pisati g. 1636. don Marko KADIĆ KOTRMANJIĆ, tadašnji župnik. Spomenuta su dva sela skupa

² Usp. ALIČIĆ 1985: 92-93; KOVAČIĆ 1999: 15-17.

³ Bogisic. dok. 29, 32, 34, 45, 46, 51, 53, 61, 62, 68, 91, 124, 164, 179, 181, 182. Ta i druga pisma Bogišićeve zbirke objavljena su sadašnjom ćirilicom u SOLOVJEV 1940: 37-85, a u novije vrijeme, uz neke ispravke, u latiničkoj transkripciji, u KOVAČIĆ 2008: 26-43.

⁴ Prva je od njih, Sv. Luka, ranih osamdesetih godina 19. st. nadogradnjom znatno proširena i produžena, a na mjestu druge, sviniške, sagrađena je g. 1899. nova crkva Uznesenja Marijina (*Status*. 1900., 57), koja je posvećena 29. listopada 1900. (*Status*. 1901., 51).

⁵ Potpisani je o njoj objavio niz kratkih članaka pisanih znanstveno-popularnom metodom pristupajući temi s lokalnoga gledišta. To su: KOVAČIĆ 1995: 17-22.; KOVAČIĆ 1996.a: 15-26.; KOVAČIĆ 1996.b: 12-16.; KOVAČIĆ 1997: 15-19; KOVAČIĆ 1997.a: 15-19; KOVAČIĆ 1997.b: 15-19; KOVAČIĆ 1998: 24-27; KOVAČIĆ 2002: 23-27. Ovdje je govor o toj matici, osim drugog pristupa i metode, sveden na bitno, dopunjen nizom važnih elemenata u prikazu same knjige i osobito osnovnim podacima o svećenicima glagoljašima koji su je vodili (župnicima).

s Rogoznicom i selima današnjega makarskoga primorja u prvim godina-
ma duga Kandijskoga rata (1645.-1669.), nakon svojevoljnoga podlaganja
Mlečanima, teško stradala u turskoj odmazdi. Tada su neki župljani izginuli,
a drugi se razbježali, pa u opustošenoj župi nije, čini se, više godina nitko ži-
vio.⁶ To se daje zaključiti na temelju činjenice da u matičnu knjigu, srećom
na vrijeme sklonjenu na sigurno mjesto i tako sačuvanu, gotovo nitko nije
ništa upisivao od 1648. do g. 1659. Unošenje matičnih podataka u nju, na-
stavljeno g. 1659., zaključeno je treće godine nakon odvajanja sela Vinišća
(Svinišća) u posebnu župu. U Nadbiskupskom arhivu u Splitu nije, naža-
lost, sačuvana dokumentacija o tom odvajanju, pa su matični upisi iz godi-
na 1744.-1747. (Kučiće-Vin.: f. 100r-101v) jedino povijesno vrelo iz onog
vremena koje o tome makar neizravno, stoga nedovoljno jasno, svjedoče. Iz
njih se ipak daje sa svom sigurnošću zaključiti da se to dogodilo sredinom
g. 1744. Zaključak da je do toga razdvajanja došlo na neobičan način i u
nemirnu ozračju oslanja se na to što je tijekom druge polovice te godine u
Kučićima krštavao, vjenčavao i sprovodio jedan svećenik, a u Svinišćima
drugi, prvi s naslovom »kurat Kučić i Vinišć«, drugi »kurat Vinišć i Kučić«,
što nisu nikako mogli biti njihovi službeni naslovi potvrđeni od tadašnjega
nadbiskupa Kačića, nego su plod vjerojatno žestokih suprotstavljanja spo-
menutih sela. U upisima iz sljedeće godine nema više takve zbrke jer se
prvi župnik od tada služi naslovom »kurat Kučić«, a drugi »kurat Vinišć«.
Od početka g. 1746. u knjizi su samo kučićki upisi, što znači da je pri raz-
diobi imovine dotada zajedničke župe, *Knjiga općena* dosuđena Kučićima
kao prvotnomu župnom sjedištu. Posljednji su matični podaci u nju uneseni
početkom 1747.

NAZIVI TE KNJIGE I PODACI U NJOJ O JOŠ STARIJIM MATIČNIM UPISNICIMA

Knjigu općenu njezin začetnik, župnik Kotrmanjić naziva: *statut ili libar
knjige općene, matica crikvena* (Kučiće-Vin.: f. 1r), *općeni libar, matica
crikvenoga statuta* (Kučiće-Vin.: f. 3r), *općenski statut* (Kučiće-Vin.: f. 17r).
Toliko brojno i tako raznoliko, reklo bi se čak posve neobično, nazivlje za

⁶ O tom ustanku i turskoj odmazdi nakon njegova sloma izneseni su novi pogledi na temelju
dosad nepoznatih arhivskih vrela u KOVAČIĆ 2008: 16-21.

župnu maticu jedva da je igdje u hrvatskim krajevima zabilježeno, pogotovo u isto vrijeme, u istom mjestu i u istoj knjizi. Svi ti nazivi, a osobito izraz »statut«, pokazuju koliku joj je važnost spomenuti župnik pridavao.

Nekoć su u toj župi postojale još starije matice. Don Marko za dva starija upisnika krštenih upotrebljava izraze: *libar kršćenija dom Andrie Jurkovića, libar i pisanie do/m/ Marka Kotrmanjića ili Kadića* (Kučiće-Vin.: f. 54r), a za tri upisnika umrlih: *libar i pisanie starih* (Kučiće-Vin.: f. 124r), *kvatiran dom Andrie Jurkovića* i *kvatiran do/n/ Marka Kotrmagnića ... početo 1626.* (Kučiće-Vin.: f. 124v). Izraz »kvatiran« rabio se, u slučaju tih starijih upisnika, zacijelo za skup neuvezanih listova, manji sveščić.

Vjerojatno su ti sveščići zbog nezaštićenosti uvezom već bili dijelom oštećeni. Svakako, don Marko je s pravom smatrao da za unosenje svih vrsta matičnih upisa tijekom dužeg razdoblja treba nabaviti opsežnu knjigu pa u nju, radi veće sigurnosti, prepisati i podatke iz starijih upisnika, što je i učinio. Ti stariji nisu sačuvani, kao što nisu, nažalost, ni novije matice župe Kučiće: hrvatskom ćirilicom pisana knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih za godine od 1751. do oko 1825., zatim matične knjige vođene u skladu s austrijskim propisima: rođenih 1825.-1871., vjenčanih 1725.-1857. i 1858.-1925., umrlih 1825.-1896. Njih je, kad su partizani 25. siječnja 1943. zapalili župnu kuću u Kučićima (NAS, 1943. br. 229.), progutao plamen.⁷

OPIS

Knjiga općena bila je tvrdo uvezana u korice od kartona veličine 35,5 × 25 cm, izvana obložene tankom pergamenom, od koje je pri njezinu donjem desnom kutu sačuvan samo mali dio na prednjoj korici. Sada je u gotovo rasutu stanju.

U njoj je 151 list debljega papira veličine 34 × 24,9 cm. Njih su u zadarskomu Državnom arhivu označili rimskim brojkama I-II i arapskima 1-149, napisanima običnom olovkom. Izvorna folijacija nije dosljedno provedena. Počinje brojkom 1 koja odgovara bosaničnomu slovu .ã., a završava brojkom 260 označenom slovima .š.ã., koja se nalazi na listu označenom kod spomenute nove folijacije brojem 133. Iza toga slijede listovi na kojima se nastavljaju matični upisi, a u novoj su folijaciji označeni brojkama 134r-

⁷ Usp. KOVAČIĆ 2002: 25.

141r, pa prazni 142r-147v, popunjen upisima 148rv i napokon zadnji list 149, prazan.

To ipak ne znači da se je knjiga prvotno sastojala od približno 280-300 listova, kako bi se na temelju gornjih podataka moglo pomišljati. Pažljivim pregledavanjem utvrđeno je da prvotna folijacija nije bila provedena s dovoljno pozornosti. Tako se i prije sadašnjega lista 133rv nađe poneki na kojem nema izvorne oznake (npr. sadašnji f. 100, 101). Redoslijed je pri izvornom označivanju na više mjesta pobrkan na taj način da su nepažnjom neki brojevi preskočeni, u jednom slučaju čak njih trinaest odjednom, tako da iza lista označenoga brojem 114 slijedi 127 (po novoj folijaciji između listova 76 i 77), a tu u kronološkom slijedu upisa nema prekida. Osim toga, mnogi su listovi naknadno istrgnuti te su zauvijek nestali. Sve to onemogućuje sasvim točan izračun prvotnoga opsega te u svakom slučaju pozamašne knjige.

Matični upisi i drugi tekstovi sada su na ukupno 166 stranica (83 lista), a praznih je stranica 136 (68 listova). Većina neispisanih listova nalazi se između pojedinih dijelova knjige i pri njezinu kraju. S obzirom na istrgnute listove, treba naglasiti da su uglavnom bili bez teksta, jer najviše ih nedostaje upravo u dijelovima knjige u kojima su i sačuvani listovi prazni. Po svedu sudeći, samo na nekoliko mjesta nedostaju i takvi na kojima su zacijelo bili matični upisi, npr. listovi izvorno označeni slovima .p̃.ã., .p̃.ṽ., .r̃.p̃.ĩ., tj. brojkama 81, 82 i 188. Na taj nas zaključak navodi to što se na tim mjestima prekida kronološki slijed upisa s prethodnoga lista.

Zagonetna je postojeća izvorna folijacijska oznaka na listu označenom u zadarskom Arhivu rimskom brojkom I (sada prva stranica prvoga lista u knjizi), a izvorno slovima .r̃.ĩ.đ., što je broj 114. Pomislili bismo da je taj list pri nekom preuvezivanju zabunom tako okrenut da je došao na početak knjige, kad ne bi isti broj, doduše napisan drugačijim poretком slova .r̃.đ.ĩ., bio na listu koji se nalazi u knjizi na odgovarajućem mjestu, u novijoj folijaciji označen brojkom 76.

Valja još napomenuti da se u izvornom označavanju listova slovima za brojku 9 rabi bosanično slovo *theta*, za brojku 60 slovo *ksi* (x) (kao i u ustavnoj ćirilici), a za brojku 90 slovo *ci* (c).

Kronološki gledano, najstariji su potpuno datirani upisi krštenih iz g. 1622. (Kučiće-Vin.: f. 54r), vjenčanih 1633. (Kučiće-Vin.: f. 102r), umr-

lih 1621. (Kučiće-Vin.: f. 124v), a posljednji krštenih 1747. (Kučiće-Vin.: f. 101v), vjenčanih također 1747. (Kučiće-Vin.: f. 114r), umrlih 1745. (Kučiće-Vin.: f. 141r). Potrebno je u svezi s tim napomenuti da upisi stariji od 15. srpnja 1636. nisu izvorni, nego su u *Knjigu općenu* prepisani iz starijih predložaka rukom župnika don Marka Kotrmanjića.

VRSTE PISMA: HRVATSKA ĆIRILICA, GLAGOLJICA I LATINICA

U toj su knjizi svi matični upisi i ostali zapisi koje su unijeli župnici pisani hrvatskom ćirilicom, pismom u novije vrijeme obično nazivanim *bosančica*,⁸ osim što je don Marko Kotrmanjić na dvama mjestima u naslovnim retcima glagoljskim slovima napisao brojke odgovarajućih godina, i to: na listu 17r godinu 1637. s lijeve strane glagoljskim slovima .č.ħ.ǰ.ž., s desne arapskim brojkama 1637., a na listu 125r godinu 1626. najprije glagoljskim slovima .č.ħ.ĩ.ē. pa bosaničnim .č.ħ.ķ.ž. Latinicom je pisan samo talijanski tekst naredbe omišškoga providura Oktavijana Balbija o župnom računovodstvu, donesene g. 1701., koji je u knjigu unio njegov kancelar Giovanni Morosini (listovi 4v-5r).

U svezi s tim treba naglasiti da je i toliko ograničena upotreba glagoljskoga pisma u matičnoj knjizi nastaloj na području Splitske nadbiskupije, kad se radi o tom i kasnijim stoljećima, posve izniman slučaj – koliko je nama poznato – jedini. Svećenici glagoljaši te nadbiskupije i susjedne Makarske biskupije, župnici i svi drugi, u službenom i neslužbenom pisanju i dopisivanju tada su se isključivo služili hrvatskom ćirilicom.⁹ Tih ukupno osam glagoljskih slova svojom je rukom napisao već više puta spominjani don Marko Kotrmanjić, i to vrlo vještim potezima pera, kao onaj tko to pismo

⁸ Poznato je da su to pismo u Splitu i općenito u srednjoj Dalmaciji, za razliku od latinice ili *latinskoga pisma*, barem od prve polovice 16. st. nazivali *pismom harvackim*, jer s pravom se pretpostavlja da Splitski Jerolim Kaletić zacijelo misli na hrvatsku ćirilicu, kad g. 1546. kaže: »... jedne knjige stare pisane harvackim pismom« (usp. ŠIŠIĆ 1928: 156 i ZELIĆ-BUČAN 1961: 8). Slično je 1582. zabilježeno u Bihaću: »churulika oder Chrabatische Sprache« (LOPAŠIĆ 1894: 7). Na kraju dokumenta pisanoga bosančicom u Splitu 5. X. 1711. čitamo: »Pisah ja do/n/ Matij Kovačić po naredbi istoga p. kanonika Žure neumidući on pisati harvaski i na ime istoga podpisah« (KAS, 490.: f. 4r). Svećenik glagoljaš don Ilija JURČEVIĆ iz duvanjskoga kraja g. 1808. u svom pismu makarskomu kanoniku I. J. Pavloviću Lučiću napominje: »Kad mi pišete ako je moguće pišite slovima arvackim« (JELENIĆ 1927: 306).

⁹ Usp. ZELIĆ-BUČAN 2000: 14-15, 17-21.

dobro poznaje i bez poteškoće se njime služi. Na pitanje, što ga je potaklo na to da na tim dvama mjestima uključi glagoljicu, čini nam se opravdanim odgovoriti: svečaniji izgled njezinih slova, za čim on vjerojatno nije išao promišljeno i ciljano nego je to učinio ponesen u tim dvama slučajevima trenutačnim nadahnućem. Svakako, naslovi su, u koje su uklopljena ta glagoljska slova u značenju brojki, doista poprimili svečaniji izgled.

Don Markov je rukopis u pisanju hrvatskom ćirilicom specifičan. Njegovi su potezi perom deblji, a izgled slova pravilniji nego drugih pisara, njegovih nasljednika u župničkoj službi. Od tih se pravilnošću, jasnoćom i svojevrsnom otmjenošću rukopisa ističu još don Petar STUPALOVIĆ (Kučiće-Vin.: f. 55v), don Juraj MARASOVIĆ (Kučiće-Vin.: f. 94rv) i don Vid BALIĆ (Kučiće-Vin.: f. 96v-100r, 112v-113v, 138r-141r).

UVODNI TEKST S UKLOPLJENIM KAZALOM I BILJEŠKA O OBVEZATNOM UPISIVANJU MATIČNIH PODATAKA O UMLRIMA

Kotrmanjićev svečani uvod na početku te matice ujedno je svojevrsno kazalo te knjige, a glasi:¹⁰

Va ime Isukrstovo. Lit njegovih 1636. ijuleja¹¹ na 15. – Da bude ovo u dobri čas. – Ovi statut ili libar knjige općene bi postavljeno u crikvu Svetoga Luke Evanđelista u mistu od Kučić, države¹² i župe¹³ Primorija, a u ova vrimena turačkoga vladanja. I tada sedeći na pristolju apoštolskomu veliki Urban papa VIII.¹⁴ Tolikoer vladajuća // crikvami prisvitli gospodin Sforca Ponzon, arhibiskup splicki,¹⁵ gospodin dobar i vladalac S/vete/ C/rikve/. I tada biše knezom od Primorja svega Marko Sardanović – prokaraturi cri-

¹⁰ Ovaj je zapis uvršten u MIMICA; MIMICA 1972: 34, ali tu je tiskan, nažalost, s mnogo većih i manjih pogrešaka (npr. mjesto *ijuleja* tiskano je »ilubeja«, mjesto *u ovi* »novi«, na više mjesta mjesto *i šti* »išći«, mjesto *i nitkor* »inutkar«). Izdajući ga sada ponovno, držimo se postupka uobičajenoga u znanstveno-popularnim izdanjima. Odlučili smo se za transkripciju, a ne za transliteraciju, osim u rijetkim slučajevima za koje postoji bojazan da bi odstupanje od transliteracije moglo značiti stvarnu promjenu autorova jezika. Kratice razrješujemo.

¹¹ Piše »ijuleja«, ali nema dvojbe da je izgovor bio »juleja« (srpnja).

¹² Riječ »država« nije se tada rabila u današnjemu značenju, nego za svako područje na kojemu se vrši određeni oblik civilne ili crkvene vlasti.

¹³ Riječ »župa« značila je još uvijek civilnu upravnu jedinicu a ne crkvenu, kao danas.

¹⁴ Papa Urban VIII. bio je u toj službi 1623.-1644.

¹⁵ Nadbiskup u Splitu 1616.-1640.

kveni i bratimski vojvoda Gargur Sardanović i Pave Sardanović, Marko Garguričić, Gargo Pavlov Desković, Ivan Lučić, a budući kapelanom ovde u ovomu mistu i ovih crikav ja pop don Marko Kotrmagnić,¹⁶ Kučić i Vinišć kapelanom.

I zato po naredbi Svete crikve i svitloga gospodina arhibiskupa više pišana u ovi statut i maticu crikvenu postavih ovi red i način, a to da se uvice ne zaboravi nego da se ovde piše:

- najprvo dobra crikvena i redovnička i ští na 19 listih,
- drugo karštenie dice da se zapisue i ští na 75,
- treto zapisanie matrmoni ili ženidbe i ští na 187,
- četvarto oporuke martviš i ští na 226,
- peto pisanie onih ki mru i ští na 244.

I nitkor ini ne mozi pisati u ovomu libru stvari zgoru imenovane nego samo kapelan i pop namisnik kapelana ili nodari (!) općenski, ali starišina crikvena.

Ako se oslonimo na brojčane oznake pojedinih listova, dodane nečijom rukom u Državnome arhivu u Zadru tijekom zimskih mjeseci između 1957. i 1958. g. pri inventarizaciji matičnih knjiga koje su 1948. g. oduzete župama s područja srednje i sjeverne Dalmacije,¹⁷ onda je sadržaj *Knjige općene* sljedeći:

1. Dioba »bratinščine Kučić i Vinišć« g. 1645. – f. IIr.
2. Svečani uvod – f. 1r.
3. Dokument o diobi zemlje na Okladnici (sastavljen 1626., prepisan 1646.) – f. 3r-4r.
4. Odluka omiškoga providura O. Balbija o upravljanju crkvenom imovinom iz g. 1701. – f. 4v-5r.
5. »Dobra crikovna« (1633., 1672., 1688.) – f. 17rv.
6. »Od karštenja dice« (1622.-1747.) – f. 54r-101v.
7. »Od matrimonia ili rote« (1633.-1747.) – f. 102r-114r.
8. »Oporuke martvih kapelanom« (1620.-1711.) – f. 118rv.
9. »Vernih martvih zapisanie« (1621.-1745.) – f. 124r-141r + 148r.

¹⁶ Don Markovo se osnovno prezime javlja u istoj matici u dvjema varijantama: Kotrmanjić i Kotrmagnić (Kotrmagnić podsjeća na tadašnju latiničku grafiju hrvatskih glasova u Dalmaciji!), ponekad i pod dvostrukim prezimenom Kadić Kotrmanjić i samo Kadić.

¹⁷ STRGAČIĆ 1959: 490.

Treba napomenuti da je župnik don Marko gore navedeni svečani uvodni zapis i grafički istaknuo. Zaziv Isusova imena i nadnevak napisao je većim slovima tako da svojim izgledom podsjeća na naslov cijele knjige, a tekst »Da bude ovo u dobri čas« itd. započeo je svečanijim oblikom bosaničnoga slova *D*, znatno većega od ostalih slova tako da prelazi veličinu triju redaka daljnjega teksta.

Smatrao je potrebnim odmah u početku naglasiti pripadnost sela Kučića i Vinišća (Svinišća) nekadašnjoj starohrvatskoj župi Primorje, ne propuštajući tomu dodati: »a u ova vrimena turačkoga vladanja«. Sama stilizacija navedenoga dodatka odaje mučni osjećaj u duši zbog bolne činjenice podaništva turskoj sili, tada već više nego stoljetnoga. Ovdje treba napomenuti da je *Primorje* kao srednjovjekovna župa i ranonovovjekovna nahija, (nakratko već u drugoj polovici 15. st., a neprekidno od oko 1500. do 1684.),¹⁸ obuhvaćalo sav priobalni prostor između Neretve i Cetine s trima selima iza planinske kose Gornja Brela, Kučice i Vinišće (Svinišće) s tim da toj upravnoj jedinici nije pripadao gradić Omiš.¹⁹ Don Marko tu kaže: »Tada biše knezom od Primorja svega Marko Sardanović«. U prvi trenutak pomislilo bi se da je on pojam Primorje uzeo tu u nekom užem smislu, tj. upotrijebio ga je samo za tri sela u neposrednome omiškom zaleđu: Kučice, Vinišće i Rogoznicu. Međutim, iz objavljenih pisama toga kneza sačuvanih u Bogišićevoj zbirci, a pogotovo iz mletačkih izvješća o pripremi ustanka Primoraca protiv turske vlasti, može se s velikom vjerojatnošću zaključiti da je on tada stvarno bio »knez od Primorja svega«, što bi trebalo značiti izabrani predstojnik ostalih primorskih knezova.

U zadnjemu je dijelu knjige ispod općega naslova *Vernih martvih zapisanie*, a prije prve skupine upisa umrlih, zapravo prijepisa iz najstarijeg upisnika, stavio sljedeću napomenu:

Ovo je ispis od umrvših iz libra ili pisanja //! starih pripisano i u ovi kvatiran ili statut postavljen po popu do/m/ Marku Kotrmagniću u ovo vrime kapel/anu/ Kučić i Svinišć; i zato posem sega hoće se stavlati i pisati svakoga koji mru i pohode s ovoga svita, a to neka dobri ostanak onih mrtvih

¹⁸ Primorje je većim dijelom palo pod tursku vlast prije g. 1475., jer su primorska sela, među njima Rogoznica i Kučice, uvrštena u najstariji hercegovački defter iz godina 1475.-1477. (usp. ALIČIĆ 1985: 88, 91-95). Međutim, ono se je poslije, za neko vrijeme, bilo vratilo pod mletačku vlast, pa opet, oko g. 1500., potpalo pod tursku.

¹⁹ Omiš nije nikad bio u turskoj vlasti nego mletačkoj neprekidno od g. 1444. do 1797.

budu imat pomn--²⁰ na dan obhodni s/ve/te mise služiti i G/ospodi/na Boga moliti; i zato svaki kapelan od ovih mist i crikav neima pomankati ovoga zapisanija. Tako narejujemo po nared/bi/ prisvitloga g/ospodi/na arhibiskupa splickoga Sforca Poncona (Kučiće-Vin.: f. 124r).

ŽUPNICI KOJI SU UPISIVALI PODATKE U KNJIGU OPĆENU

Knjiga o kojoj je ovdje riječ djelo je župnika glagoljaša, pa je neophodno donijeti i osnovne podatke o njima, ukoliko su danas dostupni. U njoj se spominju trinaestorica vršitelja te službe, od kojih su od g. 1636. do 1747. jedanaestorica vlastitom rukom upisivala matične podatke, to su:

1. Don Grgur STIPANOVIĆ, prvi po imenu poznati župnik (*kapelan*) Kučića i Vinišća – Među podacima najstarijega popisa umrlih Kučićana prepisanim g. 1636. u *Libar općeni* na devetome je mjestu napisano: *Priminu pop dom Gargur Stipanović novembra na ---* (Kučiće-Vin.: f. 124r). Dio je lista na kojem je bio napisan nadnevak otpao, a godine smrti i onako u tom popisu nisu bile navedene, što znači da se nije ni radilo o pravome matičnom upisniku nego da je to bila bilježnica, u tom kraju sve do najnovijih vremena nazivana »mrtvar«, iz koje je župnik svake nedjelje čitao imena pokojnika preminulih na dane tijekom sljedećega tjedna (tzv. *obhodni dnevi*). To je sve što se o don Grguru može doznati iz *Knjige općene*. Međutim, on je u hrvatskoj historiografiji poznat kao župnik Brele, koji je s nekoliko svojih župljana 11. travnja 1603. došao u Trogir pred biskupa Mihovila Priulija, papinskoga pohoditelja dalmatinskih biskupija, te ga izvijestio o teškom stanju svoje župe pod turskom vlašću pogoršanom po njihovu sudu lošim odnosom naslovnoga smederevskoga biskupa fra Nikole Ugrinovića, upravitelja Makarske biskupije, prema njima i osobito neopravdanom crkvenom kaznom kojom ih je on kaznio.²¹ O njegovoj službi u rodnome mjestu doznaje se iz prijepisa kupoprodajnoga ugovora datiranog 22. studenoga 1600., što ga je on sastavio bilježeći o sebi riječi: *I ja dom Gargur Stipanović*

²⁰ Zbog oštećenja na tom mjestu nedostaju posljednja slova te riječi, koja je zacijelo glasila »pomnju«.

²¹ Miscell. Armad VII.: f. 528v-529r (dokumentacija o toj žalbi, postupak i vizitatorova odluka kojom glagoljaša Stipanovića utvrđuje u službi, a župu oslobađa od biskupove kazne nastavlja se na ff. 529v-531r); v. HORVAT 1911: 556-559.

*pisah budući kapelan tada od Kučić i od Svinišć.*²² Stipanovići su živjeli u Kučićima kao pripadnici starosjedilačkoga plemena Kadića. To se sa sigurnošću može zaključiti iz upisa umrlih tijekom g. 1640. gdje je upisan »starac Ivan Stipanović Kadića« (Kučiće-Vin.: f. 125r) i iz zapisa pod »oporuke martvih kapelanom« za g. 1641., gdje je naveden »starac Ivan Stipanović Kotrmanjić« (Kučiće-Vin.: f. 118r). Don Grgur je umro vjerojatno g. 1616.²³ Možda ga je i smrt zatekla u službi župnika rodne župe.²⁴

2. Don Andrija JURKOVIĆ 1621.-1623. i 1625., možda i više godina prije toga – Ne zna se otkad je tu župnikovao, sigurno barem od g. 1621., jer u dijelu *Knjige općene* predviđenom za upisivanje pokojnika iz vremena prije 1636. »dom Andrije Jurkovića zapisanie« počinje godinom 1621. (Kučiće-Vin.: f. 124v). Kao župnik u Kučićima naveden je u popisu glagoljaških župa i župnika Splitske nadbiskupije na turskom području sastavljenom g. 1625.²⁵ Nije poznato, je li možda još koje godine između 1627. i 1632. bio župnikom iste župe, jer iz tih godina u spomenutoj matičnoj knjizi nema upisa, a ni podataka o njemu u drugim sačuvanim vrelima. U njoj je posljednji put naveden g. 1641. kao svjedok na oporuci Ivana Stipanovića iz Kučića,²⁶ po čemu bi se dalo zaključiti da je i tada živio u Kučićima, a vjerojatno odatle bio i rodnom, iako se u matičnim upisima ne pojavljuju župljani njegova prezimena.

3. Don Marko KOTRMANJIĆ KADIĆ: 1624. pa od 1626., vjerojatno neprekidno od 1626. do 1647.²⁷ – Rodio se je, čini se, oko g. 1600. i to zaciјelo u Kučićima, jer tu su u prvoj polovici 17. st. živjeli pripadnici njegova plemena, a poslije ih je nestalo. Za sebe većinom upotrebljava samo prezime Kotrmanjić, a za ostale svoje suplemenjake Kadić i Stipanović. »Don

²² Vrlo stari prijepis (*ispis iz matice*) toga ugovora dobio sam u preslici od don Jure Marušića (Split, Zrinsko-Frankopanska 14), koji ga ima u svojoj zbirci dokumenata.

²³ U tom »starom« ispisu, kako je već u tekstu rečeno, nije naznačivana godina nego samo dan i mjesec smrti. Prva naznačena godina je u »zapisaniu« don Andrije Jurkovića, koje slijedi iza »starog ispisa«. Ako se računa po redu mjeseci od g. 1621. unatrag, početna bi godina starijeg ispisa bila 1615., a don Grgo bi onda bio umro 1616.

²⁴ Iz tog vremena nema matičnih upisa, pa nije sigurno tko je tada bio župnikom, on ili netko drugi.

²⁵ Usp. KOVAČIĆ 1994: 643.

²⁶ »Svidok pop do/n/ Andrija Jurković ...« (Kučiće-Vin.: f. 118r).

²⁷ Ta je njegova služba u godinama 1624., 1626., 1633., 1635.-1638., 1643.-1646. potvrđena upisivanjem matičnih podataka (Kučiće-Vin.: f. 54r-55v, 102r, 124v-125v).

Marko žakan Kadić« naveden je g. 1621. kao svjedok na oporuci Matije Vukasovića (Kučiće-Vin.: f. 118r), potom na krštenju obavljenom 5. listopada 1623. kumuje kao »don Marko Kadić«, bez dodatka žakan (Kučiće-Vin.: f. 54r), a od g. 1624. već krštava (Kučiće-Vin.: f. 54r-55v), što znači da je postao svećenikom koncem g. 1623. ili početkom 1624. Zacijelo je već g. 1624. prvi put djelovao kao župnik u rodnom mjestu. Svom je imenu u početku dodavao naslov »kapelan Kučić i Vinišće«, a tek od 1643. »parokijan«, ali su u to doba, čini se, oba naslova pridavana redovitom dušobrižniku, a ne pomoćnom. Župnikom je tu bio sve do rasula župe u doba već spominjane turske odmazde. Zadnji je matični upis unesen njegovom rukom 1. prosinca 1647.²⁸ U vrijeme spomenutoga ustanka protiv turske vlasti g. 1646. bio je jednim od primorskih vođa. Jedini je svećenik potpisan na dokumentu o dobrovoljnom podlaganju Primoraca Mletačkoj Republici (ostali su potpisnici primorski knezovi),²⁹ a splitski je nadbiskup Leonard Bondumier g. 1646. za nj kao vojničkoga dušobrižnika tražio posebne ovlasti od Svete Stolice da smije služiti mise vojnicima izvan crkve te pokornicima podjeljivati određenje od najtežih grijeha, pridržanih inače papinoj vlasti.³⁰ Ne zna se gdje i kada je umro. Kao »pokojnoga« spomenut će ga tek g. 1672. jedan od njegovih nasljednika u župničkoj službi, don Marko IVANČIĆ, pozivajući se na neki dokument pisan njegovom rukom: ... *i nađoh ruku pokojnoga do(m) Marka Kadića* (Kučiće-Vin.: f. 17r).

4. Don Petar STUPALOVIĆ iz Zagvozda: 1659., 1662.-1664., vjerojatno neprekidno od 1659. do 1664. – U Maticu je upisao svega pet krštenja (Kučiće-Vin.: f. 55v). Imenu je tada dodavao naslov »kurat od Rogoznice i od Kučić«, iz čega se vidi da je splitski nadbiskup sredinom Kandijskoga rata njemu kao rogozničkom župniku povjerio još i brigu za Kučiće-Svinišće, jer su sva ta sela u to vrijeme bila najvećim dijelom raseljena, na što upućuje baš činjenica, da je tada isti župnik bio zadužen za sela smještena s obje strane omiške Dinare.³¹ Ne zna se do kad je posluživao Kučiće i Svinišće, jer je iza godine 1664. u *Knjizi općenoj* oveća praznina. Prema popisu klera iz g. 1697. tada je živio u Omišu, gdje je i umro 9. veljače 1709.³²

²⁸ Upis podataka o umrlomu Stipanu Milaviću 1. 12. 1647. (Kučiće-Vin.: f. 125v).

²⁹ Usp. LULICH 1860: 45; BJELOVUČIĆ 1907: 321.

³⁰ Acta Prop. Rim.: f. 245v-246r.

³¹ Don Petar je u Rogoznici službovao 1659.-1674. (Rogoz. Mk KVVU: f. 1v-2r, 131v-132r).

³² KOVAČIĆ 1989: 235.

5. Don Marko IVANČIĆ iz Kostanja: 1672.-1673. i 1677. – On se 7. kolovoza 1672. navodeći podatke o crkvenim dobrima u župi Kučiće-Vinišće potpisuje: »Ja don Marko Ivančić budući kurat od Kučić i Vinišć u ovo vrijeme« (Kučiće-Vin.: f. 17r). Spominje se i g. 1673. (Kučiće-Vin.: f. 125v). U Kučićima je krštavao i g. 1677. (Kučiće-Vin.: f. 56r),³³ a čini se vjerojatnim da je upravo on te iste godine u Rogoznici vjenčao Kučićanina Tadiju Srdanovića, iako tada potpisan kao »don Marko Piskalović«³⁴ (S dužnim oprezom pretpostavljamo da mu je to bilo alternativno prezime!).³⁵ Drugo se o njemu ne zna ništa.

6. Don Andrija CAREVIĆ iz Ostrvice »kurat Kučić« 1675. i 1676. – Unoseći podatke triju krštenja što ih je obavio g. 1675. dodavao je »iz Ostarvice kurat Kučić« (Kučiće-Vin.: f. 56r), a kod upisa vjenčanja od 7. siječnja 1676. »kurat Kučić i Vinišć u ovo vrijeme« (Kučiće-Vin.: f. 102v). Možda je ostao u službi i tijekom cijele g. 1676.

7. Don Mijovijo SOVULJEVIĆ iz Žeževice »kurat« od 1688. do 1716. – Iz zapisnika o pastirskom pohodu što ga je g. 1711. obavio splitski nadbiskup Stjepan Cuppili doznaje se da je tada don Mijovijo bio u dobi od 60 godina, što znači da je rođen oko g. 1651. Druge godine Prvoga morejskog rata (1685.) bio je imenovan župnikom radobiljskih izbjeglica koje su Mlečani smjestili u Svinišće, gdje se je našla i brojna kućna zajednica Sovuljevića (KOVAČIĆ 2009: 173). Prije nego je kao »kurat« Kučića i Svinišća počeo unositi u *Knjigu općenu* matične podatke o krštenima zapisao je: »Poče pisati kršćene ja do/n/ Mijovijo Sovuljević budući i/z/ župe Radobilje, sela Žeževice; i bi kuratom u selu Kučići i Vinišći lit Gospodnji 1688.« (Kučiće-Vin.: f. 57r). Posljednje je krštenje unio 18. kolovoza 1715. (Kučiće-Vin.: f. 73r), a vjenčanje 9. rujna 1716. (Kučiće-Vin.: f. 106v). Umro je u Svinišćima 31. prosinca vjerojatno te 1716. ili možda sljedeće godine (KOVAČIĆ 2009: 173).³⁶

³³ U omiškoj je Rogoznici te godine župnikom bio don Juraj Tiojević (Rogoz. Mk KVVU: f. 2v), a g. 1679. »do/n/ Marko Ivančić is Kostan kurat rogoznički« (ondje).

³⁴ Podaci o tom vjenčanju upisani su u kućićku matičnu knjigu (Kučiće-Vin.: f. 102v), a ne u rogozničku.

³⁵ Rogoz. Mk KVVU: f. 2v.

³⁶ Iza upisa krštenja pod 18. 8. 1715. njegovom rukom nema drugih upisa do g. 1718., a tako ni vjenčanja od 9. 9. 1716. do 1719., jer njegov je nasljednik unio podatke o po jednom kršteniku i umrlomu iz g. 1718. i ništa drugo. U knjizi kućićke župe zvanj *mrtvar* kao obljetnica njegove smrti naveden je 31. prosinca (bez godine!).

8. Don Tadija SRDANOVIĆ iz Kučića: g. 1718. – Rođen je g. 1688. (Kučiće-Vin.: f. 57r). Kao podđakon nalazio se je g. 1711. u Ostrvici,³⁷ što zacijelo znači da je tada u tom mjestu učio kod nekog svećenika ovlaštenoga za poučavanje glagoljaških bogoslova. Za svećenika je zaređen vjerojatno sljedeće godine. U *Knjizi općenoj* javlja se kao kum, prvi put na krštenju 4. listopada 1712., potom više puta na krštenjima i vjenčanjima (Kučiće-Vin.: f. 71v-73r, 106rv). Kao »kurat Kučić i Vinišć« upisao je samo krštenje koje je obavio 16. kolovoza 1718. (Kučiće-Vin.: f. 73v) i podatke o umrlomu 5. prosinca 1718. (Kučiće-Vin.: f. 132v). Možda je postao župnikom već g. 1717. iz koje nema upisa, a u toj ga je službi zacijelo zatekla smrt. Umro je u Kučićima 27. srpnja 1719. (Kučiće-Vin.: f. 133r).

9. Don Mijovijo TIČINOVIĆ iz Kostanja: 1719.-1738. – Kao mladi glagoljaški bogoslov primio je kleričko odijelo g. 1711. (NAS, S 64: f. 19r). Prvo je krštenje u Kučićima obavio 25. srpnja 1719. (Kučiće-Vin.: f. 74r), dva dana prije smrti svoga prethodnika, a posljednje 29. listopada 1738. (Kučiće-Vin.: f. 94r).³⁸ Kao župnik sastavio je g. 1725. popis svih župljana, tzv. stanje duša.³⁹ Jedan je od skupine svećenika glagoljaša Splitske nadbiskupije koji su Svete godine 1725. hodočastili u Rim.⁴⁰ Podatak da je umro 11. travnja 1744. te bio ukopan »u carkvi sv. Mijovila u Kostanjam« unesen je u *Knjigu općenu* (Kučiće-Vin.: f. 140v).

10. Don Juraj MARASOVIĆ iz Kostanja: 1738.-1739. – Spominje se g. 1711. kao svećenički pripravnik (NAS, S 64.: f. 19r). U Kučićima je obavio nekoliko krštenja i jedno vjenčanje u doba župnika Tičinovića (Kučiće-Vin.: f. 78rv, 87v, 109v). Uz njegovo ime kao krstitelja g. 1724. stoji »kurat od Zadvarja« (Kučiće-Vin.: f. 78v), što znači da je tada bio dušobrižnik vojničke posade u zadvarskoj tvrđavi. Kao »Kurats od Kučić i Vinišć« krštavao je i vjenčavao od listopada g. 1738. do ožujka 1739. (Kučiće-Vin.: f. 94rv).

³⁷ To doznajemo iz zapisnika o službenom pohodu nadbiskupa Cuppillija toj župi (NAS, S 64.: f. 17v).

³⁸ U matičnim je upisima svomu imenu dodavao naslov »kurat Kučić i Vinišć« od 30. 3. 1720. do 31. 12. 1737. (Kučiće-Vin.: f. 74v i 92v), što ne znači da nije bio župnik već 1719., jer nitko drugi te godine nije imao taj naslov.

³⁹ Na početku piše: »Broj čeljadi u Kučićih i Vinišću koju ispisah do Mijovijo Tičinović, kurat od isti sela« (NAS, S 69: f. 1r).

⁴⁰ Za to potrebnu popratnicu potpisao je splitski nadbiskup Ivan Laghi 12. 9. 1725. (NAS, S 71: f. 8v-9r).

Umro je u ljetu g. 1740.⁴¹

11. Don Vid BALIĆ iz Svinišća: 1740.-1744. – Dijete izbjeglica iz Radobilje, rođen je u Svinišćima g. 1706. (Kučiće-Vin.: f. 66v). Kao svećenik prvi je put u rodnoj župi krstio 30. rujna 1734., pa od tada do 1739. još dvadesetak puta (Kučiće-Vin.: f. 88v-96r), a vjenčao tri puta s tim da je u upisu trećega, koncem g. 1740., svom imenu dodao naslov »kapelan« (Kučiće-Vin.: f. 111v, 112rv). Od početka g. 1741. do ljeta 1744. bio je »kurat Kučić i Vinišć« (Kučiće-Vin.: f. 96r-100r, 112v-113r). Nakon odvajanja Vinišća u posebnu župu, što se dogodilo toga ljeta, mogao je biti samo sviniški župnik, iako se je oslovljavao »kurat Vinišć i Kučić« sve do konca 1744. (Kučiće-Vin.: f. 113r), nakon čega je g. 1745. bio župnikom »Žeževice i Grabovca«. Umro je u travnju g. 1769.⁴²

12. Don Pavao MILUNOVIĆ sa Slimena: 1744.-1745. – Iz žeževačke se matice zna, da je u toj župi 1736.-1740. vršio službu kapelana-pomoćnika.⁴³ Kao »kurat Kučić i Vinišć« krštavao je od 21. svibnja 1744. do 24. veljače 1745. (Kučiće-Vin.: f. 100rv), a nakon odvajanja Svinišća kao »kurat Kučić« do konca te godine (Kučiće-Vin.: f. 100v-101r). Umro je zimi 1755.⁴⁴

13. Don Ivan MIKULIĆ ili ALABURIĆ iz Rogoznice: župnik u Svinišćima 1745., u Kučićima 1746.-1747. – Rođen je 12. veljače 1696. (Rogoz. Mk KVU: f. 4r). Kao mladi glagoljaški bogoslov (*žakan*) obavio je u rodnoj župi jedno krštenje »u potrebi« 14. listopada 1720. (Rogoz. Mk KVU: f. 10v), a poslije je tu bio župnikom u dva navrata: 1722. – početak 1737. i 1740. – početak 1745. (Rogoz. Mk KVU: f. 11v-22v, 25r-26v, 135r-140r). Početkom g. 1745. iz Rogoznice je prešao za župnika u Svinišće (Kučiće-Vin.: f. 100v-101r, 113v), a početkom 1746. u Kučiće (Kučiće-Vin.: f. 101rv, 114r). Budući da godinom 1747. završava upisivanje u *Knjigu općenu*, a sljedeća je matična knjiga izgorjela, ne zna se, je li i do kada je još ostao u službi kučićkoga župnika. Svakako je imao dosta brige, jer je u to vrijeme građena (proširivana i produživana?) župna crkva sv. Luke, s čime

⁴¹ Splitski su članovi bratovštine glagoljaških svećenika na vijest o njegovoj smrti namijenili za nj mise 25. 7. 1740. (KAS, 392.: f. 50r).

⁴² Usp. KOVAČIĆ 2009: 95.

⁴³ Usp. KOVAČIĆ 2009: 94.

⁴⁴ Splitski su članovi bratovštine glagoljaških svećenika, na vijest o njegovoj smrti, namijenili za nj mise nekog dana (nije zapisan!) između 25. 1. i 15. 3. 1755. (KAS, 393.: f. 32v).

se je, čini se, počelo već g. 1745. u vrijeme župnika Milunovića.⁴⁵ Umro je u Rogoznici 22. prosinca 1769. (Rogoz. Mk KVVU: f. 214r).

OSTALI SVEĆENICI GLAGOLJAŠI ČIJA SU IMENA U NJOJ NAVEDENA

»Pop dom Ivan, kapelan Rogoznice« kumovao je na krštenju Marku sinu kneza Jure Srdanovića 20. travnja 1643. (Kučiće-Vin.: f. 55r). Prezime mu tu nije, nažalost, navedeno. Mogao je to možda biti i don Ivan MATIJAŠEVIĆ, ali je vjerojatnije da je to bio vrlo ugledni glagoljaš don Ivan NENADIĆ.⁴⁶

Don Mihovijo PAVLOVIĆ BURAZIN iz Ciste – U *Knjizi općenoj* naveden je pod g. 1639. *Mihovijo žakan Pavlović iz Ciste* kao svjedok na oporuci Jakova Pavličevića (Kučiće-Vin.: f. 118r). Njegovu imenu dodan je tu naslov »žakan« (klerik, svećenički pripravnik). Isti je u godinama 1644. i 1645. bio krsni kum djeci kneza Jure Srdanovića, još i tada »žakan« i »dijak« (Kučiće-Vin.: f. 55r). Zacijelo je tijekom tih šest godina bio učenicom kućičkoga župnika don Marka Kotrmanjića, koji je, ako se sudi po njegovu rukopisu, stilu i ugledu koji je općenito uživao, zaista mogao biti od nadbiskupa Ponzonija imenovan učiteljem mladih pripravnika za glagoljaške svećenike. Poznato je da je Pavlović poslije kao mladi svećenik djelovao u rodnom mjestu te za Kandijskoga rata, tijekom godina 1652.-1664., izuzetnom poduzetnošću i junaštvom oteo Turcima gotovo stotinu zarobljenih kršćana, zbog čega je napokon morao pobjeći s turskog područja na mletačko. On je podjesen g. 1664. doputovao u Rim, a potom kratko kao župnik djelovao u Vranjicu kod Splita. Umro je 27. siječnja 1668. u Podgori.⁴⁷

U *Knjizi općenoj*, osim te dvojice glagoljaša iz prve polovice 17. stoljeća koji zaslužuju veću pozornost, navedena su imena još dvadeset i jednoga glagoljaša. Svi su oni živjeli i djelovali u omiškom i poljičkom kraju tijekom

⁴⁵ To se daje zaključiti iz zapisa o posveti te crkve obavljenoj 7. srpnja 1753., koji se je nalazio u nekadašnjoj kućičkoj matici krštenih-vjenčanih-umrlih za razdoblje 1751.-1825. (izgorjela g. 1943.). U njemu je bila i rečenica: »... A bi sagrađena ova crikva u osam godina vele tisni i vele gladni, z' Božjom pomoću« (KOVAČIĆ 2002: 26).

⁴⁶ Zna se da je prvi od njih bio župnik u omiškoj Rogoznici g. 1632. (Rogoz. Mk KVVU: f. 131r), a drugi 1646. (KOVAČIĆ 2008: 17-19), što je bliže navedenoj godini »don Ivanova« kumovanja. Nije isključeno da su prezimena Matijašević i Nenadić pridavana istoj osobi, jer poznato je da alternativnost u prezimenima nije bila rijetkost sve do 19. stoljeća.

⁴⁷ O svemu tome opširnije u KOVAČIĆ 1989: 237-239.

druge polovice toga i prve polovice sljedećega stoljeća. Radi bolje preglednosti prezimena im pišemo velikim slovima.

Od tih najprije navodimo dvojicu Sviniščana. To su: don Mijovijo MUŠAC i don Martin BURIĆ. Prezime je prvoga od njih u matičnim upisima različito pisano: *Tavrić* (Mušci ogranak plemena Tavrić-Tavra-Tafra!), *Mušić*, *Muščević* i *Mušac*.⁴⁸ Rodio se je u Žeževici oko g. 1659. te se sa svojim g. 1685. doselio u Svinišće, tadašnje pribježište izbjeglih Žeževljana. U matičnim se upisima često pojavljuje njegovo ime, i to povezano s naslovom »žakan« (klerik) od 1688. do 1693., kad je kumovao na krštenjima i vjenčanjima, a od 1700. s naslovom »don«, što znači da je u međuvremenu postao svećenikom. Umro je u Svinišćima 14. listopada 1739.⁴⁹ Drugi se javlja najčešće pod prezimenom *Burić* (Kučiće-Vin.: f. 95v, 96r, 98r-98v, 113r), ponekad i pod starijim *Lučić* (Kučiće-Vin.: f. 100v), koje svjedoči o njegovoj pripadnosti rijetkim sviniškim starosjediocima koji su tu ostali i nakon Kandijskog rata. Rođen je 8. studenoga 1706. (Kučiće-Vin.: f. 67r), a umro sredinom proljeća 1791.⁵⁰

Slijede osmorica s boravištem u raznim selima u susjedstvu kućičke župe. Prvi je od njih po starini i ugledu don Mikula BAŠIĆ »vikarij Pol/ic/« (poljičko-radobiljski dekan) krstio 13. ožujka 1645. u Svinišćima (Kučiće-Vin.: f. 55r). Don Matij KRUŽIĆEVIĆ iz Zvečanja kumovao je g. 1692. na vjenčanju (Kučiće-Vin.: f. 102v). U razdoblju od 1702.-1739. češće je kumovao don Anton POPOVIĆ, Žeževljanin i dugogodišnji župnik Žeževice (1706.-1743.).⁵¹ Na vjenčanjima su kumovali don Nikola URSIĆ u Svinišćima 1712. (Kučiće-Vin.: 105v) i don Pavao VUKOVIĆ iz Gata u Kučićima 11. veljače 1720. (Kučiće-Vin.: 106v). Krstili su don Pavao ALVIREVIĆ s Ostrvice u Svinišćima g. 1724. (Kučiće-Vin.: 78v), don Luka JERČIĆ u Kučićima 1733. (Kučiće-Vin.: f. 87r) i don Mijo MARTIĆ iz Zvečanja također u Kučićima 1745. (Kučiće-Vin.: f. 101r).

Skupini kostanjskih svećenika glagoljaša, koji se tu pojavljuju, ne ra-

⁴⁸ Tako npr. g. 1722. *Tavrić* (Kučiće-Vin.: f. 76v), 1724. *Muščević* (Kučiće-Vin.: f. 78v), 1727. *Mušić* (Kučiće-Vin.: f. 80r, 82r), 1728. *Mušac* (Kučiće-Vin.: f. 81v), ipak tada, prije i poslije najčešće *Mušić*.

⁴⁹ Usp. njegovu kratku biografiju u KOVAČIĆ 2009: 165-166.

⁵⁰ Splitski su članovi bratovštine glagoljaških svećenika, na vijest o njegovoj smrti, namijenili za nj mise 8. 4. 1791. (KAS, 394.: f. 93r).

⁵¹ O njemu opširnije v. u KOVAČIĆ 2009: 170-171.

čunajući kućičke župnike Kstanjce don Marka Ivančića, don Mijovila Tičinovića i don Jurja Marasovića, o kojima je već gore pisano, pripadaju jedanaestorica. Od njih su navedeni kao kumovi na vjenčanjima don Ivan TIČINOVIĆ, don Stipan PISKALOVIĆ g. 1691. (Kućiće-Vin.: f. 102v), don Matij MARASOVIĆ g. 1712. (Kućiće-Vin.: f. 105v), don Tadija JURIČEVIĆ također 1712. (Kućiće-Vin.: f. 106r), don Juraj PISKALOVIĆ u godinama 1712., 1720. i 1724. (Kućiće-Vin.: f. 105v, 106v, 108r) i don Juraj MANDALINIĆ g. 1734. (Kućiće-Vin.: f. 110v). Don Mijovil MARASOVIĆ, kstanjski župnik, bio je vjenčanim kumom g. 1715. i 1720. (Kućiće-Vin.: f. 106r, 107r) te je g. 1724. krstio (ondje f. 78v). Krstili su još i don Ivan JERONČIĆ g. 1720. (Kućiće-Vin.: f. 75r), više puta don Marko RADOVČIĆ BILIĆ u godinama 1721., 1726. i 1728. (Kućiće-Vin.: f. 75v, 80v)⁵² i don Šimun SLADOJEVIĆ g. 1733. (Kućiće-Vin.: f. 86v). Don Marko ŠIMUNOVIĆ je pomažući kućičkomu župniku Tičinoviću tijekom godina 1724.-1737. krstio čak četrdesetak djece te obavio desetak vjenčanja (Kućiće-Vin.: f. 77v-92r, 108v-109v, 110v-112r). On je poslije toga (1746.-1747.) bio župnik u Žeževici (KOVAČIĆ 2009: 95).

Don Pavao MARIJALOVIĆ jedini je svećenik latinskoga obrednog jezika naveden u *Knjizi općenoj*, i to kao vjenčatelj zaručnika iz Svinišća vjenčanih u Omišu 5. studenoga 1739. (Kućiće-Vin.: f. 112v).

ZAKLJUČAK

Knjiga općena najstarija je matična knjiga iz seoskih župa s cijeloga područja Splitsko-makarske nadbiskupije (bez njoj poslije pridružene Makarske biskupije) do danas sačuvana.

Smijemo je bez ikakva oklijevanja nazvati glagoljaškom, iako nije pisana glagoljicom, jer vodili su je župnici glagoljaši. Služili su se pri tom hrvatskim jezikom i, kako je već naglašeno, zapadnim hrvatskim tipom ćirilskoga pisma u novije vrijeme nazivanim bosančicom, kojim su oni u tim krajevima, tada i sve do prve polovice 19. stoljeća, redovito i gotovo isključivo pisali dokumente, privatna pisma i bilješke bilo koje vrste.

⁵² Podaci o smrti toga don Marka († 3. 1. 1741.) uneseni su u *Knjigu općenu* (Kućiće-Vin.: f. 138v), što bi moglo značiti da je stanovao u Kućićima s bližom rodbinom Radovčića-Bilića tada ondje nastanjenom, ali pokopan je u Kstanjima.

Ona je dragocjeno svjedočanstvo hrvatske pismenosti i jezika iz prilično daleke prošlosti, ogledalo stupnja obrazovanja i kulturne razine ondašnjih svećenika glagoljaša, poniklih iz puka i s njim suživljenih u radostima i žalostima.

Najveća je njezina vrijednost svakako u tome što sadrži osnovne podatke o njima i o njihovim župljanima koji su tijekom više stoljeća živjeli na škrtom dalmatinskom tlu hrabro se noseći s teškoćama, tako velikim da ih je nama danas jedva moguće i samo u mašti predočiti, a ipak su opstali. Oni su unatoč svemu vjerovali u život, radovali mu se, nadali se boljoj budućnosti. Molili su u svojim kućama, molitvom i pjesmom na staroslavenskom i hrvatskom jeziku slavili Boga u svojim crkvama. Župljani su marno obrađujući škrtu zemlju i uzgajajući brojna stada osiguravali sve potrebno za život, gradili kuće, uređivali dvorišta i putove, rađali i odgajali djecu, održavali život, stvarali povijest. *Knjiga općena* kao da ih vraća među nas smještajući ih točno u prostor i vrijeme, i to redom bez obzira na njihov veći ili manji društveni ugled, siromaštvo ili bogatstvo.

Za razliku od novijih matičnih knjiga, vođenih u doba druge austrijske vladavine (1825.), koje također donose takve podatke, ali, reklo bi se, svedene na sama imena i nadnevke unesene u tiskane obrasce, u starima se o svakom krštenju, vjenčanju, smrti i ukopu govori na nešto življi način. Oslanjaju se i ti upisi na obrasce navedene u *Ritualu rimskom* tiskanom davne 1640. godine u Rimu na hrvatskom jeziku, poslije precizirane u priručniku *Bogoslovje dilloredno* što ga je za glagoljaše sastavio Anton Kačić, Makaranin (Bononiae, 1729.), tada trogirski biskup (1720.-1730.), pa splitski nadbiskup (1730.-1745.).⁵³ Stari su župnici glagoljaši svejedno u tim obrascima ponešto mijenjali, dodavali ili ispuštali, pokazujući tim ponekad nehotice svoju nespretnost, ali više puta možda i namjerno dokazujući svoju kreativnost. Nadbiskup Kačić je za svojih službenih pohoda župama župnike glagoljaše običavao opominjati da matične upise oblikuju »kako u momu libru«. Ta se napomena nalazi i u matičnoj knjizi o kojoj je ovdje riječ pod nadnevkom 20. kolovoza 1739. na trima mjestima, ispod tada posljednjih upisa krštenih, vjenčanih i umrlih (Kučiće-Vin.: f. 94v, 112r, 137v). U dru-

⁵³ S lakoćom se u toj opsežnoj knjizi nađu njegove upute i način (*prilika*) upisivanja krštenih (KADCICH 1729: 135) i umrlih (KADCICH 1729: 180.), dok to isto nismo uspjeli naći za vjenčane, unatoč pomnom prelistavanju.

gome od tih slučajeva i nadbiskupov je potpis napisan hrvatskom ćirilicom (*Anton Aribiskup*), ali rukom, čini se, njegova kancelara, a ne njegovom.

U *Knjizi općenoj* nema zapisa čisto kroničarske naravi, za razliku od nekih također glagoljaških matičnih knjiga nastalih u 18. stoljeću, u kojima ih bude i po deset i više, zanimljivih i važnih s povijesnoga, literarnoga, katkad i prirodoznanstvenoga gledišta.⁵⁴ Nema ih ni u podgorskim iz 17. stoljeća, što bi moglo značiti da tada još nije bilo uobičajeno u matične knjige dodavati takve zapise neslužbene naravi.

ARHIVSKA VRELA

- Acta Prop. Rim. Arhiv Zbora za evangelizaciju naroda u Rimu, Acta 1646./1647.
 Bogisic. Državni arhiv Zadar, Bogišićeva zbirka.
 KAS, 392. Kaptolski arhiv Split, inv. br. 392.
 KAS, 490. Kaptolski arhiv Split, inv. br. 490.
 KAS, 493. Kaptolski arhiv Split, inv. br. 493.
 KAS, 494. Kaptolski arhiv Split, inv. br. 494.
 Kućice-Vin. Državni arhiv Zadar, Zbirka matičnih knjiga, Matična knjiga župe Kućica-Svinišća, inv. br. 1257.
 Miscell. Armad VII. Vatikanski arhiv, Miscellanea Armad. VII, vol. 100.
 NAS, 1943. br. 229. Nadbiskupski arhiv Split, S-M Protokol g. 1943. red. br. 229.
 NAS, S 64. Nadbiskupski arhiv Split, S 64.
 NAS, S 69. Nadbiskupski arhiv Split, S 69, br. 55.
 NAS, S 71. Nadbiskupski arhiv Split, S 71.
 Podg. Mk KVU. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Zbirka matičnih knjiga, Matične knjige krštenih-vjenčanih-umrlih župe Podgora, inv. br. 1960., 1961. i 1962.
 Pov. crtice Rog. Župni arhiv Rogoznica, *Povijesne crtice* (kronika).

⁵⁴ Ti su kroničarski zapisi obično na prvim i posljednjim stranicama takvih knjiga, katkad i na omotima svećića matičnih upisnika kasnije uvezanih u knjigu. Sročeni su najčešće tako jezgrovitim jezikom i svećanim stilom, kao da će biti uklesani u kamen. Najbolji primjer za to možda su oni o događajima koji su bili sudbonosni za šire srednjodalmatinsko područje uneseni u staru matičnu knjigu župe Žeževica za godine 1705.-1834., koji glase: *Učini se rat godišća G[ospodino]va 1714. miseca januara na 14. – Uze princip Imocki Turkom na 1717. miseca a[u]gusta na 2. – Učini se mir na 1718. a[u]gusta na 29.* Na prvi i zadnji list stare matične knjige omiške Rogoznice u 18. je stoljeću uneseno desetak zapisa takve vrste. Na prvomu od njih, koji nije, nažalost sačuvan, bio je, među ostalima, i jedan za glagoljašku povijest vrlo zanimljiv, sačuvan, srećom u prijepisu župnika Mihanovića, a glasi: *1750. vebrara na 15. prisvitli i p. gn. arcibiskup Pacifiko Bizi postavi šimarij za arvaske /d/jake u manastiru u Priko kod Sv. Petra kod Omiša; i ovo bi u sveto godišće za bolji nauk arvaske ruke* (Pov. crtice Rog.: 43).

Rogoz. Mk KVVU. Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Zbirka matičnih knjiga, Matična knjiga krštenih-vjenčanih-umrlih župe Rogoznica.

Žež. Mk KVVU. Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Zbirka matičnih knjiga, Mk RVU župe Žeževica 1705.-1830.

OBJAVLJENA VRELA

ALIČIĆ, A. 1985. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*. Monumenta turcica HSMI, 6, serija II. Defteri, knj. 3. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.

HORVAT, K. 1911. Glagoljaši u Dalmaciji početkom 17. vijeka t. j. godine 1602.-1603. *Starine JAZU* 33: 537-564.

SOLOVJEV, A. 1940. Bogišćeve zbirka omiških isprava XVI-XVII veka. *Spomenik SANU XCIII*, 2. razred br. 72. Beograd: SANU, 37-85.

STATUS 1900. *Status personalis et localis Dioecesis Spalatensis et Makarskensis pro anno Domini MCM*. Spalati.

STATUS 1901. *Status personalis et localis Dioecesis Spalatensis et Makarskensis pro anno Domini MCMI*. Spalati.

LITERATURA

BJELOVUČIĆ, Z. 1907. Ugovor makarsko-primorskih knezova s Mletačkom Republikom god. 1646. *Starine JAZU* 32: 317-322.

JELENIĆ, J. 1927. *Spomenici kulturnog rada bosanskih franjevaca Bosne srebrenicke*. Mostar.

KADCICH, A. 1729. *Boggoslovje dilloredno olliti Rukovod slovinski na poznangne Svetoga reda*. Bononiae.

KOVAČIĆ, S. 1989. Glagoljaši na području Imotske krajine za turske vladavine. *Čuvari baštine. Zbornik radova simpozija u prigodi 250. obljetnice prijenosa franjevačkoga samostana u grad Imotski*. Imotski: Franjevački samostan Imotski i »Služba Božja« Makarska, 229-249.

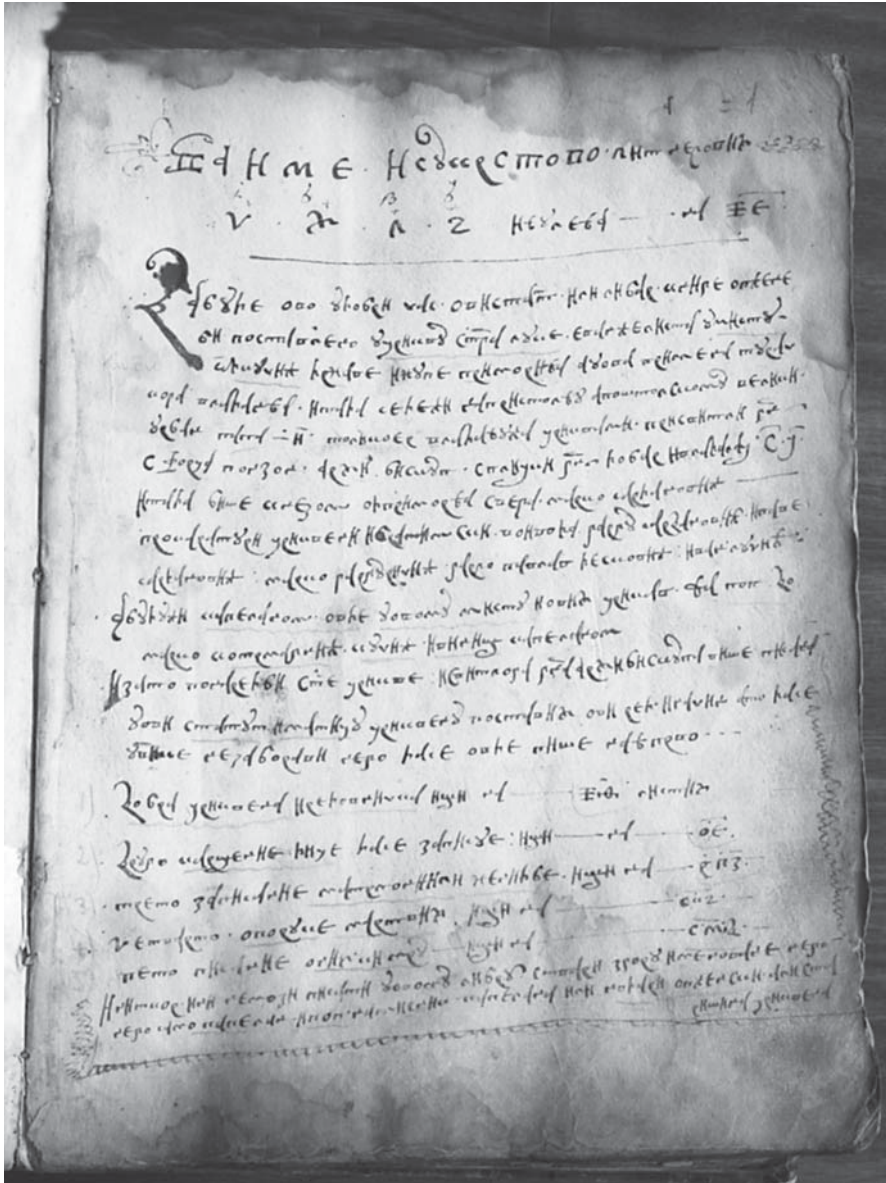
KOVAČIĆ, S. 1993. Glagoljsko bogoslužje i glagoljaši na području srednje Dalmacije od XVI. do XX. stoljeća. *Kačić 25 (= Zbornik u čast fra Karla Jurišića)*. Split: Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja, 449-459.

KOVAČIĆ, S. 1994. Župe Splitske nadbiskupije u Poljičko-radobiljskom dekanatu g. 1625. *Synthesis theologica. Zbornik u čast p. Rudolfa Brajčića SJ prigodom 75. obljetnice života*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 637-648.

KOVAČIĆ, S. 1995. Stara matična knjiga župe sv. Luke Kučiće-Vinišće. *Zov rod-nih ognjišta – List župe sv. Luke Kučiće (dalje ZRO) 1,1(1)*: 17-22.

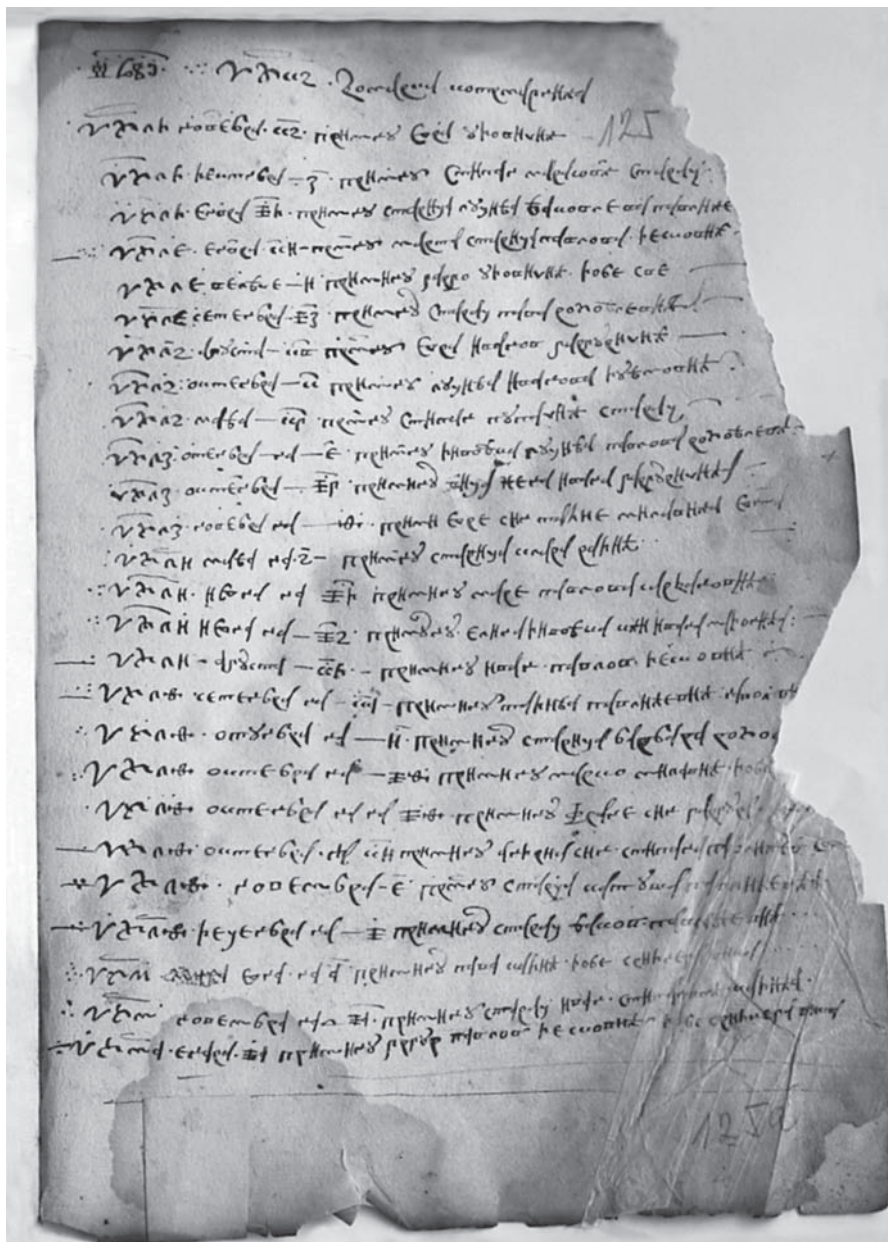
KOVAČIĆ, S. 1996. Dobra crikovna i redovnička u staroj matičnoj knjizi. *ZRO 2,1(2)*: 15-26.

- KOVAČIĆ, S. 1996.b. Upisi o krštenima u staroj matičnoj knjizi do konca turske vladavine. *ZRO 2,2(3)*: 12-16.
- KOVAČIĆ, S. 1997.a. Upisi o krštenima u staroj matičnoj knjizi u razdoblju nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti (1688. do 1747.). *ZRO 3,1(4)*: 15-19.
- KOVAČIĆ, S. 1997.b. Upisi o vjenčanjima u staroj matičnoj knjizi. *ZRO 3,2(5)*: 15-19.
- KOVAČIĆ, S. 1998. »Vjernih martvih zapisanije« u staroj matičnoj knjizi od g. 1619. do 1687. *ZRO 4,1(6)*: 24-27.
- KOVAČIĆ, S. 1999. Imena kućedomačina u selima Kučiće, Rogoznica i Brela u turskom popisu iz godina 1475.-1477. *ZRO 5,2(9)*: 15-17.
- KOVAČIĆ, S. 2002. Još o starim matičnim knjigama župe Kučiće i iz njih. *ZRO 8,1(14)*: 23-27.
- KOVAČIĆ, S. 2008. Srdanovići – I. dio: do g. 1720. *ZRO 14,1(26)*: 15-43.
- KOVAČIĆ, S. 2009. *Župa Žeževica do g. 1940. i župe Zadvarje i Žeževica od 1941.* Split: Crkva u svijetu i Nadbiskupski arhiv Split.
- LOPAŠIĆ, R. 1894. *Hrvatski urbari I.* Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, knj. 5. Zagreb: JAZU.
- LULICH, A. 1860. *Compendio storico-cronologico di Macarsca e del suo littorale, ossia Primorje.* Spalato.
- MIMICA, M.; V. MIMICA. 1972. *Knjiga općena. Monografija Mimica.* Mimice: Poljoprivredna zadruga.
- STRGACIĆ, A. 1959. Inventar fonda matičnih knjiga Državnog arhiva u Zadru. *Arhivski vjesnik 2*: 485-539.
- ŠIŠIĆ, F. 1928. *Ljetopis popa Dukljanina.* Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- ZELIĆ-BUĆAN, B. 1961. *Bosančica u srednjoj Dalmaciji.* Split: Historijski arhiv Split.
- ZELIĆ-BUĆAN, B. 2000. *Bosančica ili hrvatska ćirilica u srednjoj Dalmaciji.* Split: Državni arhiv u Splitu.

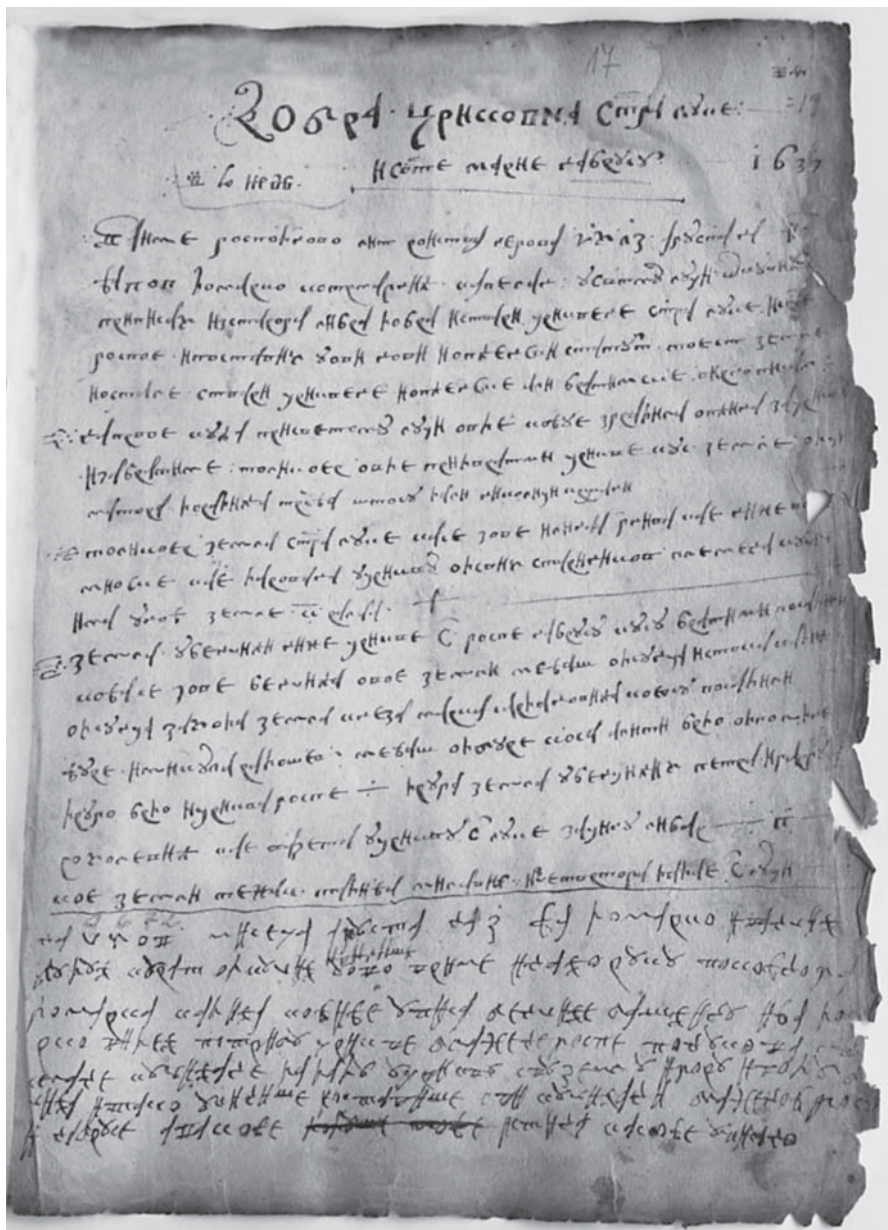
Slika 1: Svečani uvod u Knjigu općenu (Kučiće-Vin.: f. 1r)

Tavola 1: Introduzione solenne all'inizio della Knjiga općena (Kučiće-Vin.: f. 1r)

Slika 2: Godina 1626. napisana glagoljicom i hrvatskom ćirilicom (Kučiće-Vin.: f. 125r)

Tavola 2: Anno 1626 scritto con caratteri glagolitici e con quelli di bosančica (Kučiće-Vin.: f. 125r)

Slika 4: Godina 1637. napisana glagoljicom i arapskim brojkama (Kučiće-Vin.: f. 17r)
 Tavola 4: Anno 1637 scritto con i caratteri glagolitici e con le cifre arabiche
 (Kučiće-Vin.: f. 17r)

R i a s s u n t o

KNJIGA OPĆENA, MATICA CRIKVENA – REGISTRO PARROCCHIALE
ANTICO DI KUČIĆE-VINIŠĆE SCRITTO A MANO DEI PARROCHI
GLAGOLITI

Knjiga općena (in traduzione italiana: *Libro comune*) è uno dei titoli originali (in traduzione: *Statuto ossia Libro comune, Registro dello statuto ecclesiastico*) dati al registro parrocchiale della parrocchia Kučiće-Vinišće nell'anno 1636 dal parroco di allora don Marko Kotrmanjić. Si tratta del registro dei battezzati, congiunti in matrimonio e morti, riguardante il periodo 1636-1747, il più antico fin'oggi conservato tra tutti quelli provenienti dalle parrocchie di campagna nell'Archidiocesi di Split, ed è unico tra quelli della Dalmazia centrale contenente almeno qualcosa scritto con caratteri glagolitici.

In tali caratteri, infatti, sono stati segnati soltanto due anni, 1637 e 1626, inseriti in titoli diversi messi sul capo dei fogli 17r e 125r. Altrimenti, tutto che si trova scritto su 166 pagine di questo libro, contenente oggi in tutto 151 foglio (136 pagine sono vuote!), per mano dello stesso Kotrmanjić e di una serie dei parrochi successivi è stato scritto con caratteri cirillici del tipo occidentale, alfabeto oggi comunemente chiamato *bosančica* e in questa parte della Dalmazia durante i secoli XVI-XIX »scrittura croata« (*pismo arvasko*). Con i caratteri dell'alfabeto latino vi è soltanto l'ordine del funzionario veneziano locale, Ottaviano Balbi, riguardante l'amministrazione dei beni parrocchiali scritto in italiano per mano del suo cancelliere.

Questo fatto corrisponde in tutto alla tradizione plurisecolare di scrivere i testi in croato servendosi di *bosančica*, presente in questa parte di Croazia sino agli anni trenta dell'Ottocento, talvolta anche oltre questo limite. Il Kotrmanjić e tutti i suoi successori appartenevano al clero glagolita della Diocesi menzionata abituato all'uso di tre alfabeti diversi in tre funzioni diverse, servendo a loro per leggere il glagolitico (alfabeto dei loro messali e breviari stampati in paleoslavo) e l'alfabeto latino (lezionari stampati, così detti *Schiavetti*, catechismi ed altri libri di vario genere, prevalentemente spirituali e istruttivi) e per scrivere quasi esclusivamente la *bosančica*.

Studiandosi in quest'articolo *Knjiga općena* dal punto di vista piuttosto storico, dopo una breve descrizione materiale del manoscritto e del suo contenuto, si presta l'attenzione dovuta ai dati biografici di tredici parrochi glagoli-

ti, i quali ne sono autori. Il titolo »autori« meritano essi almeno in certo senso, poiché scrivendo i dati matricolari dovevano seguire i formulari prescritti dal Rituale romano, ma non lo facevano proprio *ad litteram*. A queste biografie segue un elenco d'altri venti e tre sacerdoti glagoliti menzionati nel libro talvolta in qualità di battezzanti occasionali e prevalentemente come padrini.

Parole chiave: I registri parrocchiali, la parrocchia Kučiće-Vinišće, L'arcidiocesi di Split (Spalato), i sacerdoti glagoliti, le scritture glagoljica e bosančica, la regione Primorje (Litorale), la sudditanza ottomana, la sudditanza veneziana, l'insurrezione dei Primoriani contro la dominazione ottomana nel 1646

Izvorni znanstveni članak

Autor: Slavko Kovačić

Nadbiskupski arhiv Split

Zrinsko-Frankopanska 14

HR-21000 Split

Primljen: 8. XII. 2010.

Prihvaćen: 22. XII. 2010.